

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๖

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

ภูมิลำเนาเดิม	ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
วันประสูติ	วันอาทิตย์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ในรัชกาลที่ ๕
วันสถาปนา	วันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะเส็ง สัปตศก จ.ศ. ๑๓๒๗ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ในรัชกาลที่ ๘
วันสิ้นพระชนม์	วันเสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๓๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ในรัชกาลที่ ๙
พระชนมายุ	๖๙ พรรษา ๑๑ เดือน ๒ วัน
ทรงดำรงตำแหน่ง	
สมเด็จพระสังฆราช	๖ ปี ๒๒ วัน

พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ทรงมีพระนามเดิมว่า ลำจวน ศิริสม ภายหลังทรงเปลี่ยนเป็น จวน ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ณ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ท่านบิดาชื่อ หงส์ ศิริสม เป็นชาวโพธาราม ท่านปู่สืบเชื้อสายมาจากจีนแผ่นดิน ท่านย่าสืบเชื้อสายมาจากชาวเวียงจันทน์ ส่วนท่านมารดาชื่อ จิน ศิริสม นามสกุลเดิม ประเสริฐศิลป์ ทรงเป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวนพี่น้อง ๗ คน ภายหลังท่านบิดาได้อุปสมบทเป็นภิกษุมาอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยารามจนถึงมรณภาพ เมื่ออายุ ๘๔ ปี ส่วนท่านมารดาก็ได้บวชเป็นอุบาสิกา เป็นเวลาประมาณ ๓๐ ปี จนถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๘๘ ปี

พ.ศ. ๒๔๔๕ พระชนมายุ ๕ พรรษา ได้เข้ามาอยู่กับครูพี่นองผู้เป็นญาติ เข้าศึกษาชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดคฤหบดี ตำบลบ้านปูน อำเภอบางพลัด จังหวัดธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมายุ ๑๔ พรรษา ท่านบิดามารดา ต้องการให้เรียนทางพระศาสนา จึงนำไปฝากให้ศึกษาอยู่กับพระมหาสมณวงศ์ (แท่น โสมทศโต) เจ้าอาวาสวัดมหาสมณาราม (วัดเขาวัง) จังหวัดเพชรบุรี

พ.ศ. ๒๔๕๕ พระชนมายุ ๑๖ พรรษา ในราวเดือนเมษายน ได้เข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม กับพระศาสนโสภณ (แจ่ม จตุตสฺสโล) เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระอริยมุนี ที่คณะนอก วัดมกุฏกษัตริยาราม และทรงเริ่มศึกษาบาลีไวยากรณ์ในโรงเรียนบาลี วัดมกุฏกษัตริยาราม

ทรงบรรพชา

วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ พระชนมายุได้ ๑๗ พรรษา ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม โดยมีพระธรรมปาโมกข์ (ถม วราสโย) เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระอริยมุนี (แจ่ม จตุตสฺสโล) เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล แล้วทรงศึกษาพระธรรมวินัยในสำนักพระอริยมุนี (แจ่ม จตุตสฺสโล) ต่อมาทรงสอบไล่องค์นักธรรมชั้นตรีภูมิของสามเณรได้

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๕๘ ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม มีสามเณรเรียนธรรมและบาลีอยู่มาก จึงได้ชักชวนกันออกวารสารรายปักษ์ขึ้นฉบับหนึ่ง ให้ชื่อว่า “สยามวัด” เพื่อเป็นสนามสำหรับฝึกหัดแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และกลบท แล้วจัดให้มีการประกวดแต่ง โคลง ฉันท์ เป็นต้น

ในจำนวนสามเณรเหล่านี้ พระองค์ทรงมีลายมือสวย จึงได้รับมอบให้เป็นบรรณาธิการรวบรวมและเขียนลงในสมุด ครั้งละ ๑-๒ เล่ม สำหรับนำออกอ่านในที่ประชุม ในวันโกนแห่งปักษ์ทุกกึ่งเดือน วารสารนี้ดำเนินมาได้เกือบ ๒ ปีจึงหยุด เพราะทุกรูปมีภาระที่จะต้องเรียนมากขึ้น การหัดแต่งกวีนิพนธ์ในครั้งนั้น ได้มีส่วนทำให้พระองค์ ทรงเป็นผู้มีความสามารถในการประพันธ์โคลง ฉันท์

ทรงอุปสมบท

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ พระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม โดยมีพระธรรมปาโมกข์ (ถม วราสโย) เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระศาสนโสภณ (แจ่ม จตุตสฺสโล) เมื่อครั้งที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชกวี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และในปีเดียวกันนั้นทรงสอบได้นักธรรมชั้นตรี และเปรียญธรรม ๓ ประโยค พ.ศ. ๒๔๖๒ ทรงสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

สมณศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ในการพระศาสนา

- พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระกิตติสารมุนี เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖
- พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชเวที และทรงเป็นประธานคณะ ทำการในหน้าที่เจ้าคณะมณฑลราชบุรี

- พ.ศ. ๒๔๘๒ ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพเวที เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒
- พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปาโมกข์
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระศาสนโสภณ
- พ.ศ. ๒๔๙๕ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

วันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะเส็ง สัปตศก จ.ศ. ๑๓๒๗ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สืบต่อจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโยมหาเถร) วัดสระเกศ

ในการสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ขึ้นใหม่ เพื่อเป็นแบบอย่างต่อไป โดยให้ตั้งการพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นพระราชพิธีเฉพาะ มีพระราชดำริให้ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ และถวายพระสุพรรณบัฏ พัดยศ และเครื่องสมณศักดิ์ ท่ามกลางมหาสมาคมทั้ง ฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร เพื่อให้สมกับที่จะทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก ประธานาธิบดีสงฆ์ เป็นที่เชิดชูพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบไป

พระเกียรติคุณ

ด้านการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงได้รับมอบให้เป็นหัวหน้าตรวจชำระพระไตรปิฎกบางปกรณ์ คือ อปทาน เถรคาถา เถรีคาถา ทรงสอบทานอักษรไทยกับต้นฉบับอักษรขอม เทียบกับฉบับอักษรพม่าและอักษรโรมันโดยตลอด เป็นเวลานาน จึงทำให้ชำนาญในอักษรเหล่านี้ด้วย ฉะนั้น เมื่อเสด็จแทนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) ไปร่วมประชุมสังคายนา ที่กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ จึงทรงอ่านพระไตรปิฎกอักษรพม่าได้โดยสะดวก และทรงอ่านคัมภีร์อักษรรามัญได้ด้วย

พ.ศ. ๒๔๗๖ ขณะยังทรงเป็นพระเปรี๊ญ ได้ร่วมกับมิตรสหายตั้งสมาคมพุทธศาสนา ขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า “พุทธมามกสมาคม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษา และบำรุง สัมมาปฏิบัติ ผู้ก่อตั้งครั้งแรก ฝ่ายบรรพชิตมีพระมหาจวน อุฏฐายี พระมหาทองสืบ จารุวณฺโณ วัดมกุฏกษัตริยาราม พระมหาผิน สุวโจ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น ฝ่ายคฤหัสถ์มีพระยาสุรเกษตร โสภณ หลวงสมัครนันทพล หลวงประดิษฐ์มนูธรรม และนายไต้ ปาณิกบุตร เป็นต้น เมื่อจดทะเบียนเรียบร้อยแล้ว สมาคมก็เริ่มดำเนินการรับสมาชิกและประกวดเรียงความทางพระพุทธศาสนา แต่ต่อมารัฐบาลในเวลานั้น ได้ ขอให้มหาเถรสมาคมห้ามไม่ให้ภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการสมาคมนี้ สมาคมจึงต้องหยุดกิจการและเลิกกันไป

พ.ศ. ๒๔๘๘ ในการจัดตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปาโมกข์ ได้ทรงมีบทบาทสำคัญ ในการให้การสนับสนุน จนกระทั่งการจัดตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้ดำเนินการเป็นผลสำเร็จ และได้ทรงให้การสนับสนุนตลอดมา

การพระศาสนาในต่างประเทศ

ได้เสด็จไปดูการพระศาสนาในประเทศลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย เนปาล ลังกา ชองกง ไต้หวัน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม ตามคำอาราธนาของพระสงฆ์และพุทธบริษัทในประเทศเหล่านั้น

- พ.ศ. ๒๕๐๒ เสด็จไปร่วมงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ที่ประเทศญี่ปุ่น
- พ.ศ. ๒๕๐๔ ทรงเป็นผู้แทนสมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เสด็จไปร่วมประชุมสังคายนาพระไตรปิฎกที่ กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า
- พ.ศ. ๒๕๑๐ เสด็จเยือนประเทศลังกาเป็นทางการ ตามคำทูลเชิญของรัฐบาลลังกา เป็นเวลา ๑๑ วัน

งานแปลและพระนิพนธ์

พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ทรงแปลตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย เพื่อให้นักเรียนคัดลอกไปเป็นตำรา และได้อนุญาตให้โรงพิมพ์ไท ถนนรองเมือง พิมพ์ขึ้นเผยแพร่ครั้งหนึ่ง ต่อมาจึงมอบลิขสิทธิ์ให้ มหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ ตั้งแต่วันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา พระธรรมเทศนาต่าง ๆ นั้น ทรงเขียนไว้ในใบลานบ้าง แสดงโดยปฏิภาณ และอัดเทปไว้บ้าง หลายร้อยเรื่อง แต่ที่สำคัญ คือ พระธรรมเทศนา พระมงคลวิเสสกถา ที่ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระธรรมเทศนาเหล่านี้ โดยมากยังไม่ได้พิมพ์ นอกจากนี้ ยังมีคำบรรยายในที่ต่าง ๆ และคำปราศรัยอีกจำนวนมาก

การตั้งหลักสูตรการศึกษาขั้นใหม่

พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ทรงส่งเสริมให้คณะสงฆ์กับกระทรวงศึกษาธิการร่วมมือกันจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรขั้นใหม่ เรียกว่า “หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” โดยบรรจุวิชาต่าง ๆ ทั้งสายนักธรรม-บาลี และสายสามัญให้ได้เรียนควบคู่กันไป เริ่มตั้งแต่ประโยคประถมศึกษาตอนปลายขึ้นไปจนถึงประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายตามลำดับ ในการนี้สำนักงานสลากกินแบ่งได้บริจาคทรัพย์สร้างสถานศึกษาเป็นตึก ๓ ชั้น ขึ้นที่หลังวัดมกุฏกษัตริยารามเป็นแห่งแรก นับเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แห่งแรกในประเทศไทย

พระกรณียกิจพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมี สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศาสนโสภณ ทรงเป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ในพระราชพิธีทรงผนวช เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

พ.ศ. ๒๕๐๕ ทรงเป็นประธานสงฆ์ในพิธีแสดงองค์เป็นพุทธมามกะ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จะเสด็จไปทรงศึกษา ณ ต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕

พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) โดยปรกติ ทรงมีพระพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงดีมาตลอด แต่จะมีเป็นครั้งคราวต้องเสด็จเข้ารับการผ่าตัดในโรงพยาบาลบ้าง ๒-๓ ครั้ง เช่น ผ่าตัดไส้เลื่อน ผ่าตัดโพรงจมูก ผ่าตัดกระเพาะเพื่อตรวจว่าเป็นมะเร็งหรือไม่ เมื่อผ่าตัดแล้วสุขภาพก็กลับสู่ปรกติ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) สิ้นพระชนม์ด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ เมื่อวันที่เสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๓๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อเวลา ๑๐.๐๕ น. สิริพระชนมายุได้ ๗๓ พรรษา ๑๑ เดือน ๒ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๖ ปี ๒๒ วัน